بسمه تعالی

چارچوب شناسایی، ارزیابی و مستند سازی

بهترین تجربیات/ دانش بومی مرتبط با مدیریت پایدار منابع طبیعی

سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور

دفتر آموزش، ترویج و مشارکتهای مردمی

خرداد ۱۳۹۷

چارچوب شناسایی، ارزیابی و مستند سازی بهترین تجربیات/ دانش بومی مرتبط با مدیریت پایدار منابع طبیعی

مقدمه:

علیرغم اقدامات و تلاشهای قابل توجهی کـه توسـط سـازمان جنگلهـا، مراتـع و آبخیـزداری کشـور در راستای حفاظت، احیا، توسعه و بهره برداری پایدار از عرصه های منابع طبیعی صورت گرفته است، به نـدرت می توان رد پایی از مستند سازی علمی این اقدامات در جهـت اطـلاع رسـانی مناسـب و ایجـاد کانونهـای یادگیری و تعمیم تجارب موفق حاصله جستجو نمود. بدین ترتیب اگر که بر اساس یک اقـدام نتیجـه گـرا ، هدف از انجام فرایند شناسایی و مستند سازی بهترین تجربیات را معرفی درس آموخته هایی بدانیم که قابل تعمیم بوده و می توانند بعنوان یک الگو دست اندرکاران و ذینفعان مرتبط از جمله بهره بـرداران و مجریـان طرح های منابع طبیعی را به تغییر رفتار و عملکرد بهتر متقاعد سازد، باید گفت کـه در ایـن راسـتا چنـدان موفق نبوده ایم. رسالت آموزش و ترویج ایجاب می کند، ابتکارات و اقدامات موثری که در راسـتای مـدیریت پایدار سرزمین، بخشهای دولتی متولی این امر و یا توسط جوامع محلی صورت می گیرد بـه درسـتی مـورد شناسایی و ارزیابی قرار گرفته و با استفاده از ابزارهای رسانه ای و فعالیتهای ترویجی در اختیار سایرین قـرار گیرد. اعمال ارزیابی در این فرآیند از این جهت حائز اهمیت است که در فرایند تعمیم، دیگران را متقاعد به ارجحیت این اقدامات بر روشهای معمول نماید.

بر این اساس و بنا بر تاکید جناب آقای مهندس آقایی رئیس محترم سازمان جنگلهـا، مراتـع و آبخیـزداری کشور موضوع ارائه یک چارچوب جامع و استاندارد برای شناسـایی ارزیـابی و تـرویج بهتـرین تجربیـات در دستور کار قرار گرفت. از طرفی، با توجه به اینکه دانش بومی مـرتبط بـا مـدیریت پایـدار منـابع طبیعـی از دیدگاه ماموریت اجرایی و عملیاتی سازمان به مثابه درس آموخته هـای آمیختـه بـا فرهنـگ بـومی، زمینـه سازگاری و پذیرش جوامع محلی را داشته و از این نظر می توانند بعنوان بهترین تجربیات ، موجـب ارتقـاء دانش سایر بهره برداران شود، پیشنهاد گردیده است تا فرآیند شناسایی ارزیابی و تعمیم دانش بومی نیـز در تدوین الگوی استاندارد مورد بحث ، مد نظر قرار گیرد.

در این راستا دفتر آمورش، ترویج و مشارکتهای مردمی ماموریـت یافـت تـا بـر اسـاس مطالعـات اسـنادی و کتابخانه ای و نیز تحلیل و ارزیابی الگوی جاری، چارچوب پیشنهادی خود را برای ماموریت فوق ارائه نماید.

نتیجه بررسی های اولیه این بوده است که الگوی ارائه شده از سوی پروژه تدوین عملکرد کنوانسیون مقابله با بیابانزایی برای شناسایی و ارزیابی بهترین تجربیات (Best Practice) که در گزارشات کشوری چهارم و

پنجم کنوانسیون مقابله با بیابانزایی تحت عنوان بهترین تجربیات مدیریت پایدار سرزمین (SLM) و سازگاری (Adaptation) معرفی گردیده ، به لحاظ جامعیت، و برخورداری از یک منطق عملیاتی و اجرایی، الگوی مناسبی برای شناسایی و ارزیابی بهترین تجربیات و دانش بومی مدیریت منابع طبیعی می باشد. شایان ذکر است کنوانسیون مقابله با بیابانزایی از کشورهای عضو و سازمانهای مردم نهاد درخواست نموده است تا در فرایند تدوین گزارشات کشوری، بهترین تجربیات مدیریت پایدار سرزمین، اعم از فناوریهای نوین، رویکردهای اثربخش و یا دانش بومی را مورد شناسایی قرار داده و در قالب یک سیستم کارآمد به اشتراک گذاری دانش، با بهره گیری از الگوهای مناسب رسانه ای و آموزشی نسبت به تعمیم یافته ها و ترویج روشها و تکنیک های مناسب آمده اقدام نمایند. نتایج بدست آمده از این فرایند می تواند در قالب سیستم های کار آمد به اشتراک گذاری دانش در اختیار طیف وسیعی از افراد، تشکلها و سازمانهای مرتبط با منابع طبیعی از جمله محققین، سیاستگذاران و برنامه ریزان، کارشناسان بخشهای اجرایی ، تعاونی ها، بخش خصوصی، سازمانهای مردم نهاد و مجریان و بهره برداران، در قالب یک بانک اطلاعات اعتبار سنجی شده قرار گیرد.

اطلاعات این الگو بر مبنای پرسشنامه ، مصاحبه و مشاهده قرار داشته و با بهره گیری از تکنیک ارزیابی سریع محلی و روشهای کیفی تجارب موفق/ دانش بومی شناسایی و مورد ارزیابی فنی قرار گرفته و همانگونه که گفته شد در قالب بانک اطلاعات در دسترس مخاطبین مرتبط قرار می گیرد.

با توجه به توضیحات ارائه شده، قالب شناسایی، ارزیابی و مستند سازی بهترین تجربیات و دانش بومی منابع طبیعی و حوزه های آبخیز تدوین و ارائه گردید. اگر چه این قالب حتی الامکان ساده و خلاصه تهیه شود. لیکن به منظور اطمینان از کیفیت داده ها پیشنهاد می گردد تا کارگاه های ظرفیت سازی و مهیا سازی کارشناسان مسئول تدوین تجارب موفق به منظور ارائه شیوه های جمع آوری اطلاعات و نحوه تکمیل پرسش نامه برگزار گردد.

قالب شناسایی، ارزیابی و مستند سازی

بهترین تجربیات/ دانش بومی

در مدیریت پایدار منابع طبیعی و آبخیزداری

معرفی پرسش نامه:

حوزه عمل این پرسش نامه، مدیریت پایدار منابع طبیعی در حدود ماموریت و وظایف سازمان جنگلها، مراتع و آبخیزداری کشور است. بر این اساس این مدیریت شامل هرگونه سیاست، روش و فناوری اعم از استفاده از پوشش گیاهی ، آب ، خاک به منظور تولید کالاها و خدمات برای براورده ساختن نیازمندی های در حال تغییر انسانی در طول زمان و به نحوی است که قابلیت تولید و کارکردهای این منابع در درازمدت تامین گردد.

هدف نهایی این اقدام بهبود اثربخشی اقداماتی است که سازمان جنگها، مراتع و آبخیزداری در راستای ماموریت خود انجام می دهد. دستیابی به هدف فوق نیازمند درک بهتر از تجارب موفق و دانش بومی مرتبط با مدیریت پایدار منابع طبیعی می باشد. این اقدامات می تواند شامل فعالیتهای جاری سازمان در قالب طرح های محوری و یا دانش بومی و محلی جوامع بهره بردار عرصه های منابع طبیعی باشد.این درس آموخته ها، از مهمترین منابع مدیریتی برای اصلاح و بهبود روشها در حوزه های مدیریتی، سیاستگذاری، برنامه ریزی و اجرا بشمار رفته از طرفی می تواند بعوان یک الگو برای تعمیم مدیریت پایدار منابع طبیعی در حوزه های آبخیز در نظر گرفته شود. تکمیل این پرسش نامه نیازمند تشریک مساعی و کار گروهی می باشد این اقدام علاوه بر ارتقاء اعتبار اطلاعات بدست آمده تبادل دانش، یادگیری، ایجاد ذهنیت مشترک و ایجاد ظرفیت در گروهی است که در این فرایند مشارکت می نمایند.

قبل از تکمیل پرسش نامه موارد زیر را مطالعه نمایید:

- پیشنهاد می گردد برنامه ریزی لازم برای برگزاری کارگاه های توجیهی و تشریح نحوه تکمیل پرسشنامه با هماهنگی دفتر آموزش، ترویج و مشارکتهای مردمی انجام شود. این اقدام زمینه لازم برای ایجاد یک بانک اطلاعاتی منسجم و یکپارچه برای شناسایی، ارزیابی و مستندسازی تمامی تجارب موفق سازمان را فراهم خواهد نمود مخاطبین کارگاههای توجیهی کمیته های فنی معاونتها، دفاتر ستادی و ادارات کل منابع طبیعی و آبخیزداری استانهای کشور خواهند بود.
- دفتر آموزش، ترویج و مشارکتهای مردمی سازمان تلاش خواهد نمود از ظرفیت بخشهای تخصصی درون و برون سازمانی در راستای شناسایی، ارزیابی، مستند سازی و در نهایت تدوین بانک اطلاعات جامع تجارب موفق سازمان استفاده نماید.
- در این پرسش نامه حد اقل اطلاعات مورد نیاز در نظر گرفته شده است. در بسیاری از موارد اخذ اطلاعات نیازمند همکاری جوامع محلی است. در این ارتباط اصول کار با این جوامع و ملاحظات مرتبط می بایست مد نظر قرار گیرد.
- نیاز است تا از تمامی اسناد مرتبط برای تکمیل پرسش نامه استفاده شده و برای بهبود کیفیت اطلاعات از نقطه نظرات متخصصین دیگر بهره برداریی لازم صورت گیرد.

- برخی از قسمت های پرسش نامه صرفا با علامت گـذاری تکمیـل مـی گـردد. در برخـی از مـوارد می توان بیش از یک گزینه را انتخاب نمود. این موارد در متن پرسش نامه مشخص شده است.
- در مواردی که با واژه "توضیح دهید" مشخص شده، حتماً می بایست تکمیل گردد. توضیحات ارائه شده می بایست با رعایت اختصار در متن ارائه گردد. رعایت ایـن مـوارد بـرای طراحـی یـک بانـک اطلاعات هوشمند ضروری است.
- برای اطلاعات ارائه شده حتماً ماخذ و مرجع کسـب اطلاعـات را مشـخص شـوند. حتـی الامکـان از تصاویر گویا با توضیحاتی که در متن پرسش نامه لحاظ گردیده است استفاده گردد.
- نسخه اصلی عکس ها و یا نقشه های مورد درخواست ضمیمه پرسش نامه تکمیل شده گردد.
- اطلاعات در قالب فایل ورد و بصورت تایپ شده در متن پرسش نامه لحاظ شده و در قالب های ورد و پی دی اف به بخشهای ذیربط سازمان ارائه شود
- مسئولیت هدایت فنی کارشناسان مسئول استانی و اعتبار سنجی پرسش نامه های تکمیل شده بـه عهده کمیته فنی ادارات کل و ساختارهای متناظر مربوطه در ستاد سازمان است.
- اطلاعات بدست آمده از این پرسش نامه پس از اعتبار سنجی و ارزیابی، با استفاده از ظرفیت فضای مجازی در قالب یک بانک اطلاعات ملی، مستند سازی شده و به نحو مقتضی در اختیـار مخـاطبین قرار خواهد گرفت.

قالب شناسایی، ارزیابی و مستند سازی بهترین تجربیات/ دانش بومی در مدیریت پایدار منابع طبیعی و آبخیزداری	
کد سند: دو رقم سمت چپ شماره کد استان و رقمهای سمت راست شماره سند در استان بوده و با ۰۰۱ آغاز می شود	
۱- حق مالکیت معنوی	اگر تمام و یا بخشی از بهترین تجربیات/ دانش بومی توضیح داده شده در این قالب تحت پوشش حق مالکیت معنوی برای سازمان ، نهاد، فرد، گروه، تشکل رسمی و یا بومی و جوامع محلی می باشد، مشخص کنید:
	توضیحی در مورد سازمان ، نهاد، فرد، گروه، تشکل رسمی و یا بومی و جوامع محلی صاحب حق بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه دهید:

۲- طبقه بندی		
بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده را بر اساس نوع عرصه/ ارتباط با ماموریت های محوری سازمان جنگلها مراتع و آبخیزداری/ و تاثیرات آن در اعمال بهترین تجربیات/ دانش بومی طبقه بندی کنید (می توانید چندین گزینه را انتخاب کنید)		
کاربری غالب در منطقه مشخص شده	جنگل	
	مرتع	
	بیابان	
	حفاظت از عرصه های منابع طبیعی	
	آبخیزداری/ آبخواندار ی	
	توان افزایی جوامع محلی	
	سایر (عنوان درج گردد)	
کمک به اقدامات مدیریت منابع طبیعی	حفاظت و پیشگیری از تخریب	
	احیاء	
	توسعه	
	بهره برداری	
	سازگاری با شرایط نامطلوب نظیر خشکسالی/ طغیان امراض و آفات/ کاهش تولید علوفه و...	
	ظرفیت سازی و ارتقاء آگاهی	
	مشارکت، همکاری	
کمک به اهداف توسعه پایدار منابع طبیعی	بهبود وضعیت اقتصادی	
	بهبود سرمایه های اجتماعی نظیر ایجاد و ساماندهی تشکلها، آموزش، ارتقاء آگاهی و...	
	بهبود وضعیت اکوسیستم های منابع طبیعی	
نوع اثرات بهترین تجربیات/ دانش بومی در محدوده استفاده از آن	اثرات تولیدی و یا بهره وری	
	اثرات اقتصادی – اجتماعی و فرهنگی	
	اثرات زیست محیطی	

۳- تشریح موقعیت و شرایط:	
عنوان بهترین تجربیات/ دانش بومی و سال شروع	
موقعیت مکانی (در صورت وجود نقشه ای ارائه دهید) باgps از اسامی رسمی و محلی برای تشریح این موقعیت استفاده نمایید	
راجع به وضعیت طبیعی محل به اختصار توضیح دهید	اقلیم: خاک: توپوگرافی : پوشش گیاهی: وضعیت منابع آب:
وضعیت غالب شرایط اقتصادی – اجتماعی مردم ساکن در محل و یا در مجاورت آن	سطح درآمد : منابع اصلی و فرعی درآمد : مالکیت اراضی و حق بهره برداری رسمی و عرفی از منابع طبیعی شامل زمین/ آب/ تولیدات مرتع جنگل/ کیاهان دارویی و... :
بر پایه چه معیار و شاخصهایی بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده را اثرگذار در مدیریت پایدار منابع طبیعی و آبخیزداری می دانید	

۴- تشریح مشکلات (علل مستقیم و غیر مستقیم) و اهداف بهترین تجربیات/ دانش بومی	
تشریح مشکلات و چالشهای منطقه در رابطه با مدیریت منابع طبیعی و آبخیزداری	
چالشهایی که توسط بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده حل می شود را توضیح دهید.	
اهداف اجرایی بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده را مشخص کنید	

۵- فعالیت ها	
توضیح مختصری راجع به فعالیت های اصلی با توجه به اهداف اجرایی ارائه دهید. فعالیتهای هر هدف اجرایی مشخص شده در بند فوق را بیان نمائید.	
توضیح مختصر در خصوص تکنیک و روشهای اعمال بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه دهید	
روشهای معمول در رابطه با اهداف و فعالیتهای بهترین تجربیات/ دانش بومی را تشریح کنید	
نقاط اشتراک و تفاوت بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده و مزایای آن را در مقایسه به با روش های معمول مرتبط بیان کنید	
آیا اقدامی در ارتباط با الگو سازی و بهره برداری از بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده در طرح های اجرایی مرتبط صورت گرفته است؟ در صورتی که جواب مثبت است تشریح نمائید.	

۶- سازمان ها / نقش آفرینان درگیر (همکاری، مشارکت و نقش دست اندرکاران)	
نام و مشخصات تشکلها، سازمانهای مردم نهاد، تعاونیها، انجمن ها و سایر بخشهای غیر دولتی مشارکت کننده در این تجربه موفق را بیان کنید	۱- ۲-
در صورتیکه این تجربه موفق با مشارکت دستگاه های اجرایی دولتی / دیگر انجام شده نام دستگاه های مذکور را ذکر نمایید.	۱- ۲-
نقش دست اندرکارانی را که نام بردید (دولتی و غیر دولتی) در برنامه ریزی، و اجرا و پایش و ارزیابی بهترین تجربیات/ دانش بومی ذکر کنید	

۷- اثر بخشی	
در مورد اثرات کاربرد بهترین تجربیات/ دانش بومی در منطقه اجرای آن توضیح دهید (دو اثر اولویت دار در زمینه های عنوان شده ذکر شود	اثرات اقتصادی – اجتماعی (از جمله فرهنگی) ۱- ۲-
	بهبود وضعیت منابع طبیعی و آبخیزداری ۱- ۲-
در مورد دو اثر خارج از محدوده اعمال بهترین تجربیات/ دانش بومی توضیح دهید (اثرات آن در مناطق اطراف مشاهده می شود)	۱- ۲-
تاثیر بر تخریب سرزمین، تنوع زیستی و تغییر اقلیم	به اعتقاد شما آیا بهترین تجربیات/ دانش بومی که پیشنهاد نموده اید اثر مثبتی بر کاهش تخریب سرزمین دارد؟ تخریب سرزمین به عوامل انسانی و یا طبیعی اطلاع می شود که در دراز مدت موجب کاهش قابلیت تولید خاک می گردند بله/ خیر
	به اعتقاد شما آیا بهترین تجربیات/ دانش بومی که پیشنهاد نموده اید اثر مثبتی بر حفظ تنوع زیستی دارد؟ بله/ خیر
	به اعتقاد شما آیا بهترین تجربیات/ دانش بومی که پیشنهاد نموده اید اثر مثبتی بر تعدیل و یا سازگاری با اثرات تغییر اقلیم دارد؟ منظور از تغییر اقلیم در این سند کلیه اقداماتی است که موجب کاهش انتشار کربن اتمسفری و یا افزایش ترسیب یا ذخیر کربن در پوشش گیاهی و خاک می گردد. توسعه پوشش گیاهی از اقدامات شاخص ترسیب کربن در بخش منابع طبیعی می باشد. بله/ خیر
	به اعتقاد شما آیا بهترین تجربیات/ دانش بومی که پیشنهاد نموده اید اثر مثبتی بر ارتقاء تاب آوری عوامل انسانی و طبیعی مرتبط دارد؟ منظور از تاب آوری قابلیت حفظ کارکرد سیستم در مواجه با یک شوک و یا ننش ناشی از عوامل اقلیمی و یا انسانی می باشد. بله/ خیر
در مورد علل توضیح دهید:	

آیا توجیه اقتصادی و تحلیل هزینه – فایده برای اثرات بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده انجام شده است؟ در صورتی که جواب مثبت است توضیح دهید	
آیا اثر بخشی این تجربه موفق و یا دانش بومی را پایدار می دانید درصورتی که جواب بلی است دلایل خود را بیان کنید	
۸- قابلیت تکرار و تعمیم	
آیا بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده به سایر مناطق بسط داده / معرفی شده است؟ اگر بلی به کجا	
آیا دستگاه های دولتی اقدامات حمایتی/ تشویقی . ترویجی جهت تعمیم بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده را انجام داده اند اگر جواب بلی است نوع اقدامات را تشریح نمائید	
آیا می توانید سه شرط اصلی که منجر به کارکرد مناسب بهترین تجربیات/ دانش بومی می باشد را ذکر کنید؟	توضیح: مثال هایی در مورد شرایطی که منجر به کارکرد مناسب بهترین تجربیات/ دانش بومی می باشد باشند شامل: شرایط خاص اجتماعی، فرهنگی باورها و اعتقادات خاص نسبت به کارکردبهترین تجربیات/ دانش بومی و یا شرایط ویژه اقلیمی و یا اعمال سیاست و یا قانون خاص رسمی و عرفی و غیره، برای هر "شرط موفقیت" بیان کنید که چنین شرطی: (a) مربوط به موقعیت محلی است و بنابراین نمی تواند به نقطه ای دیگر تعمیم داد؛ (b) به نقطه ای دیگر قابل تعمیم است با درصدی از سازگاری؛ (c) به نقطه ای دیگر قابل تعمیم است با درصد بالایی از سازگاری.

به اعتقاد شما بهترین تجربیات/ دانش بومی ارائه شده امکان تعمیم با درصدی از سازگاری به منطقه دیگر دارد؟ اگر بلی در چه سطحی؟	محلی	
	استانی	
	ملی	
	منطقه ای	
	بین المللی	
۹- درس آموخته ها		
مربوط به منابع انسانی		
مربوط به جنبه های مالی		
مربوط به جنبه های فنی		

*** درس آموخته : مجموع تجربیاتی که نه تنها از طریق موفقیت بلکه از طریق آزمون، خطا و شکست بدست می آید اطلاق می گردد .**
بهره برداری از درس آموخته ها از انجام دو و چند باره ی خطا جلوگیری می کند و مانع تکرار آن می گردد و به عنوان یک دست آورد قابل بهره برداری بوده و در فرآیند مدیریت دانش مورد توجه می باشد .

۱۰- سایر موارد:

- حد اقل دو عکس از منطقه وقوع بهترین تجربیات/ دانش بومی و نحوه کار کرد آن ارائه دهید:

هر عکس می بایست واجد توضیحاتی شامل مختصات جغرافیایی و عوارض شاخص منطقه با نام رسمی و محلی، تاریخ و اطلاعات فردی گیرنده عکس باشد

- مشخصات دبیر کمیته فنی مسئول تکمیل این پرسش نامه:
  - نام و نام خانوادگی:
  - سمت:
  - آدرس محل کار:
  - تلفن محل کار:
  - پست الکترونیک:

تاریخ تکمیل پرسش نامه:

دبیر کمیته فنی مسئول تکمیل این پرسش نامه تایید می نماید که افراد، نهادها، تشکلها و... که در این پرسش نامه مورد اشاره قرار گرفته اند مفاد این پرسش نامه را قبول داشته و اعتراضی نسبت به استفاده و انتشار این سند توسط دیگران ندارند.

تاریخ امضا

این سند در جلسه ..... مورخ .....کمیته فنی مورد بررسی و تایید قرار گرفت

نام و نام خانوادگی و امضاء اعضاء کمیته فنی: